

Kurumsal tahayyülün önemi

06/11/2005

Türkiye, SHÇEK'e (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) bağlı Malatya Çocuk Yuvası'nda bakılan kimsesiz çocuklara yapılan kötü muamele haberinden ciddi bir biçimde sarsılmış görünüyor.

AYŞE BUĞRA

Türkiye, SHÇEK'e (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) bağlı Malatya Çocuk Yuvası'nda bakılan kimsesiz çocuklara yapılan kötü muamele haberinden ciddi bir biçimde sarsılmış görünüyor. Olayın insanı insanlıktan soğutacak nitelikte bir olay olduğu açık. Ama haberin başlıklardan verilmesinin, günlerce gündemde kalışının ve çözüm arayışlarına yol açmasının, hem iyi değerlendirilmesi gereken bir fırsat ortamı yarattığı hem de çözüm yerine daha da beter durumlara yol açabilecek gelişmeleri tetikleyebileceği de gözden kaçmamalı. Türkiye'de, bir süredir, hem çocuklar hem de özürlüler ve yaşlılar gibi diğer bakıma muhtaç kesimlerle ilgili olarak, kurumsal bakım yerine aile merkezli yaklaşımlara geçilmesi gerektiği yönündeki görüşler yaygın kabul görüyor. Kurumsal bakımın, hele Türkiye koşullarındaki işleyişi çerçevesinde, gerçekten çok önemli sakıncaları olduğu açık. Ama bugün dile getirilen alternatiflerin niteliği ve dile getiriliş biçimlerinde de bazı ciddi sorunlar var. İlk sorun, bu bağlamda ortaya çıkan maliyet hesaplarıyla ilgili. Sık sık, kurumsal bakımın pahalı, biyolojik aile veya koruyucu aile içinde bakımın daha ucuz olduğu yönünde hesaplamalarla karşıyoruz. Bu hesaplamalarda, aile yanında bakım masraflarının aileye çocuğun bakımı için verilecek destek miktarıyla sınırlı olduğu, bunun gerektirdiği denetim ve danışmanlık hizmetlerini kapsamadığı anlaşılıyor. Oysa Malatya faciasının en önemli boyutu, denetimsizlikle ilgili ve facia, her şeyden önce, Türkiye'de devletin denetim kapasitesinin ne kadar zayıf olduğunu ortaya koyuyor. Aile içinde bakımın gerektirdiği denetim ise, kurumsal bakımın gerektirdiği denetimden kat be kat fazla ve bu göz ardı edildiği ölçüde geleneksel evlatlık müessesesini canlandırmak ve her mahallede mikro ölçekli bir Malatya çocuk yuvası yaratmak işten bile değil. Ayrıca, ailede bakım esnasında ortaya çıkması fevkalade muhtemel sorunların, sık sık çocukların, en azından başka bir ailenin yanına yetiştirilinceye kadar, tekrar kuruma alınmalarını gerektirecekleri, dolayısıyla kurumsal bakımdan başka bir modele geçişin kurumsal kapasiteyi azaltarak da olsa koruma gereğini ortadan kadırmayacağını unutmamak gerekiyor.

Aile ve sivil toplum

Oysa Türkiye'deki tartışma içinde bunları unutma eğilimi fevkalade güçlü. Tartışmanın yansıttığı başka bir güçlü eğilim de, başka alanlarda olduğu gibi burada da, iki sihirli sözcüğün birarada kullanılmasıyla çözüm üretilebileceği inancıyla ilgili. Bu sihirli sözcükler, aile ve sivil toplum. Nedense ailenin ve sivil toplum kuruluşlarının her şeye kadir ve bütün sorunlardan arınmış alanlar oluşturdukları düşünülüyor. Oysa bu bağlamda, Devlet Bakanı Nimet Çubukçu'nun aile içi şiddet konusundaki çok eleştirilen sözlerini ciddiyetle dikkate almak gerekiyor. Bakıma muhtaç çocukların bakımında hangi sivil toplum kuruluşlarının nasıl devreye girecekleri ve nasıl bir rol oynayacakları ise, gene, uzmanların devlet-STK işbirliği içinde üstlenecekleri yönlendirme ve eğitim işlevinin niteliğine bağlı ve gene, devlet kapasitesinin geliştirilmesiyle ilgili.

Birtakım maliyet kaygılarının ve peşin hükümlerin ötesindeki iyi niyetli çözüm arayışları

içinde Avrupa'daki benzer arayışlara bakmak yararlı olabilir. Avrupa'da da, çocuklarla ilgili olarak, kurumsal bakımın ötesinde modeller geliştirme eğiliminin güçlendiğini görüyoruz. Ama bu eğilim, "kurum değil aile" tarzı kolaycı önermelerle ortaya çıkmıyor. Bu konuda yapılmış pek çok çalışma var. Bunlardan biri, geçtiğimiz yıl Avrupa Komisyonu için hazırlanmış, Avrupa ülkelerinin yanı sıra Türkiye, Arnavutluk, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan gibi ülkeleri de kapsayan bir rapor. Bu raporda Türkiye iki bağlamda uç bir örnek olarak zikrediliyor. İlk olarak, Türkiye, kurumda bakılan çocukların kendi yaş gruplarına oranının en düşük olduğu ülkelerden biri. Yani Türkiye'de kurumsal bakım çok yaygın değil. İkincisi, Türkiye'de her kurum çok fazla çocuğu barındırıyor. Yani, az sayıda kuruma çok fazla sayıda çocuğun, kışla usulü üst üste tıkıştırıldığı bir yapı söz konusu. Buna raporun değinmediği üçüncü bir özelliği, Türkiye'de aileye verilen desteklerin, yani çocuk yardımlarının, psikolojik danışmanlık, kreş ve okul öncesi eğitim hizmetlerinin çok sınırlı oluşunu da ekleyebiliriz. Bu tür desteklerin, aileyi güçlendirerek çocukların kuruma alınması gereğini ortadan kaldıran en önemli unsur oluşturdukları ise, raporda özellikle altı çizilen bir nokta. Bu açıdan, Türkiye'de sayıları çok az, imkanları çok kısıtlı olan, ama buna rağmen, görevli sosyal hizmet uzmanlarının insan üstü çabalarıyla, zor durumdaki ailelere önemli hizmetler sağlayabilen toplum merkezlerinin önemli bir işlev görebilecekleri dikkat alınmalı. Bu işlevin en iyi yerine getirilebileceği ortamın, merkezi yönetim tarafınan tespit edilen ilkeler doğrultusunda biçimlenen ama yerel idarelere daha çok yetki ve sorumluluk verilen bir ortam olduğu söylenebilir.

Rapor, bu tür, aileyi izleyerek ve ailenin ihtiyaçlarına cevap vererek kurumsal bakımı gerektiren sorunların ortaya çıkmasını önleyen tedbirlerin önemini vurgularken, aynı zamanda, kurumsal bakımdan aile içi bakıma geçişin zorluklarını dikkate alarak bazı olumlu ara uygulamalara da dikkat çekiyor. Bu bağlamda, ev tipi, eğitilmiş bir büyüğün 4-8 çocuktan sorumlu olduğu mikro kurumlar, çok yararlı bulunuyor. Kuzey Avrupa ülkelerinde çok rastlanan bu uygulamanın, kurumsal bakımla ailede bakım arasındaki farkı neredeyse ortadan kaldıran bir uygulama olduğu belirtiliyor. Türkiye açısından belki daha gerçekçi olabilecek bir çözüm, çocuk köyleri uygulaması. Gene eğitim görmüş bir büyüğün sorumluluğunda, her birinde 4-10 çocuğun kaldığı, 8-15 aileden oluşan bu köylerde, sosyal hizmet uzmanlarının ve diğer uzman personelin bütün ailelere hizmet vermesi söz konusu olduğu için, bu tür elemanların da daha etkin kullanımı mümkün oluyor.

Malatya Çocuk Yuvası'nda çocukların maruz kaldıkları şiddeti gözümüz gördü, hep beraber üzüldük. Ayrıca bu olay, en azından bazılarıımıza, çocuk dövmenin olağan bir terbiye yöntemi kabul edildiği toplumumuzda, gözümüzün görmediği, kutsal aile müessesesi içinde dört duvar arasında yaşanan şiddetin boyutlarını düşündürdü. Bu uyanma durumunun, geleneksel bir tarım toplumundan karmaşık bir modern topluma geçiş aşamasına özgü bir durum olduğunu söylemek mümkün. Şimdi önemli olan, artık bir sorun oluşturduğunu düşünmeye başladığımız çocuklara yönelik şiddeti önlemek için, çağdaş toplumlara özgü denetim ve sosyal hizmet anlayışı temelinde yaklaşımlar geliştirilip geliştirilmeyeceği. Bu tür yaklaşımlar olmazsa olmaz koşulu ise, sosyal harcamalarının şu andaki acınacak düzeyinin yükseltilmesi, sosyal hizmet uzmanı ve eğitilmiş bakım personeli sayısının artırılması. Gördüklerimiz, bunu gözardı etmenin sonuçlarından başka bir şey değildi. Umarım doğru değerlendiririz.

AYŞE BUĞRA: BÜ, Sosyal Politika Forumu